

Turhan Genceî

TEBRİZLİ TE'SİR'İN TÜRKÇE ŞİİRLERİ

XVII. inci asır Azerî şairi olan Te'sir, Şah Abbas tarafından Tebriz'den İsfahan'a göç ettirilmiş bir aileye mensuptur. Silsilesi anne tarafından Mehmed Hüseyin Çelebi'ye ve baba tarafından Tebrizli Ebu İlhan Zergerî'ye varır. Tezkire-i Hoşgû müellifine göre adı Mehmed Muhsin'dir. Âyetî, Yezd tarihinde, adını Mehmed Hasan kaydediyor. Kendisi ise farsça bir şiirinde Muhsin demektir:

چند به بستر افکنی محسن مستمند خود
هیچ حذر نمیکنی از دم واپسین او

İsfahan'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi aşağıdaki rübaisinden anlaşıldığı veçhile H. 1060 (1655) dir.

در پنجه و پنج عمر در باختی
یک کوهرم افتاد و نشد ساختی
تاریخ بجا خالی دندان آمد
اند اکتمی یکی زانداختی

Te'sir Safevî sultanlarından Şah Süleyman ve Şah Sultan Hüseyin zamanında yaşamış ve o devrin sayılı devlet adamlarından biri olmuştur. Devlet işlerinde dürüstlikle geçen idare hayatı elli seneden fazla bir zaman tutar. Devletin bilhassa malî işleriyle meşgul bulunan şair zamanının tezkire yazarlarına göre bu işde salâhiyet ve ihtisasını ispat etmiştir.

Te'sir Safevî sarayının müstavfiliginde bulunduktan sonra nihayet Yezd şehri vezirliğine tâyin edilmiştir. H. 1120 (1708) de devlet işlerinden ferağat ettiğini aşağıdaki rübaisi ile anlatıyor:

چون خلاص از عمل یزد شدم
گشتم آسوده فتادم به بهشت
پی تاریخ یکی ز اهل سخن
قله آورد و تخلص بنوشت

1120

Hayatının son devrinde inzivaya çekilen Te'sir ölünceye kadar 9 seneye İsfahanda etrafından izzet ve ikram görmüştür. Hoşgû tezki-resine göre ölüm tarihi H. 1129 (1717) dir.

Te'sir kasîde, gazel ve kıt'alarını ihtiva eden divanından başka 7 mesnevî yazmıştır:

- 1 — Mesnevi-i Minhâc-ül-mi'rac
- 2 — Mesnevi-i Meymenet
- 3 — Da'vet-ül-Âşıkîn
- 4 — Gülzâr-ı Saâdet
- 5 — Semerat-ül-Hicâb
- 6 — Mesnevi-i Cihannüma
- 7 — Mesnevi-i hüsn-i ittifak

M. A. Terbiyet «Dânişmendân-ı Azerbaycan» adlı eserinde tezkire yazarların Te'sir hakkındaki düşüncelerini hülâsa ettikten sonra onun Meclis-i Şuray-i Millî ve Medrese-i Ali Sipehsalar kütüphanelerindeki iki külliyyatından bahsediyor ki her iki nüsha da tarafımızdan görülmüştür.

Meclis-i Şuray-i Millî kütüphanesinde bulunan nüshanın bir çok yaprakları eksiktir.

Medrese-i Ali Sipehsalar kütüphanesindeki nüsha ise ona nazaran daha mükemmeldir. Farsça Divanı ve Mesnevilerinden başka 447 beyit Türkçe şiirleri de ihtiva etmektedir. Bu nüshada mevcut olan Farsça ve Türkçe şiirleri 16 bin beyti aşmaktadır.

O devrin tezkirecilerinden Tebrizli Ebu Tâlip Han Hülâsatül-efkâr adlı eserinde Te'sir divanının 10 bin beyti ihtiva ettiğini yazıyor. Sipehsalar kütüphanesinde mevcut Te'sir külliyyatı nazarı itibare alınacak olursa, Ebu Tâlip Hanın bu kaydinin yalnız gazellere ait olduğu anlaşılır. Çünkü mevcut divanın tamamı bu rakkamı fazlasıyla aşmaktadır.

Te'sirin Sipehsalar kütüphanesi yazmaları arasında mevcut adı geçen külliyyatından istinsah ettiğimiz Türkçe şiirlerinden bir kaç örnek veriyoruz:

1

Hey hey bugün dahi ne izar ü ne gûnedür
 Rengün neden şikeste vü hurşid-gûnedür
 Gûya esirsen bir özün tek sitemgere
 Rengün şikeste olmağı ondan nümûnedür
 İstersen ele¹ sen onu ya ister ol dahi
 Gel doğrusunu söyle görüm kim ne gûnedür.
 Yaşlı gözün gamîn üzin² âşüfte sözlerün
 Aşıkların tarİKası mâyil cünûnedür
 Ma'sûkidün dahi sana nisbet degüldi aşk
 Âhır demezler ol ne idi imdi bu nedür
 Men' itme şükr ele ki yâr oldı kadr-dan
 Te'sir sen hemİşe işün vâjgûnedür .

2

Ruhsarun olan yerde dahi gül ne içündür
 Baş vurdı hatün sebze vü sünbül ne içündür
 Ol hüsn-i hudâdâde degül zînete muhtac
 cemalile tecemmül ne içündür
 Didüm ki seni öldürerem tiğ-i sitemden
 Ey şuh-ı cefa-pişe teemmül ne içündür
 Cürm ü günehimden ki seni istemegümdür
 İğmaz iledün nâz-ü tegafül ne içündür
 Bir halka-ı zülfile cihan oldı esirün
 Başka dahi bin halka-i kâkül ne içündür
 Yumdun gözünü gizlin irahdan beni görgeç
 Uşşakı gören yerde tecahül ne içündür
 Ol la'l-i leb ile ki sana kısmet olubdur
 Artukı dahi nukl ü gü ü mül ne içündür
 Kış gitdi bahar oldı vü başdan aşdı gül
 Ma'lum degül nâle-i bülbül ne içündür
 Allah ile düz gelse eğer menzilet ü kurb
 Her nakese Te'sir tevessül ne içündür

1 Eyle 2 Yüzün.

3

Benim tek hiç kimün ahvali derhem olmasun ya rab
 Garib ü bîkes ü biyâr ü hemdem olmasun ya rab
 Vatan huldinden irâğ ayru düşmiş hur ü rıdvandan
 Ger âdem neslidür muhtac-ı âdem olmasun ya rab
 Kafes ile kanaat eylemiş kuş bağ ü gülşenden
 içdüği kan bildügi gam olmasun ya rab
 Olub kan zâr gönlüm katre katre damdı gözlerden
 Bu âlem kimsede eşk-i demâdem olmasun ya rab
 Dolı minay-ı mey tek olmuşam ahbab elinden red
 Karin-i âh ü efgan çeşm-i pürnem olmasun ya rab
 Ezelden bey'at etmiş lâle tek derdimle dermanım
 Ciğer dağına gönlün kanı merhem olmasun ya rab
 Meğer tağyir ola Te'sir hakdan baht ü ikbâlün
 Hat-ı nakş-i cebinün hatt-ı hatem olmasun ya rab

4

Dağıtdı aklımı bir nazlu dilber şem' tek kanlu
 Yiğit altu sipahi gün kılıçlı bedr kalhanlu
 Ne iller¹ ay gibi teshir-i canlarçün siyah itdün
 Hatün anberli halün sa'dlu kaşun Karamanlu
 Olurdu bir öpüşle hoş-nişin uşşaklar nakşı
 Eğer bir azcuk la'l-i lebün olsaydı meydanlu
 Beni yar ile görgeç kaçdılar namerd nasihler
 Tirini cansız eyler ger mukabil olsa bir canlu
 Taaccüb yok eğer canan ilen nisbet dürüst itsem
 Ki itdi gönlümü ol âteşin âriz Dağistanlu
 Besi kanlar döküb la'lün ki gözlerden nihan olmuş
 Beli ma'muldir hunhahdan üz² gizledür kanlu
 Aceb kâfir müselles müddei Te'sir'e tuş³ gelmiş
 Eba Bekr üzlü imansız Ömer kuyruklu Osmanlu

5

Ne başımı tanuram ne ayağ meyden irâğ
 Baş ol zaman dutaram ben ki sâki dutdı ayağ

1. Yıllar 2. Yüz 3. Eş.

Ne ki kazar çarh-ı pir hilâli ile
 Te'addi ehlide ey kâş olmasun dırnağ
 Günüm ne gündür ü gicem ne giceye benzer
 Bu cürm ile ki temiz etmişem karadan ağ
 Seher hıram ile gülzara gir ki gonce-i gül
 Yetürse aks-i mey-i la'lün ile taze-dimağ
 Meğer ki bağ ezelden esir-i hüsnündür
 Ki bendiler gibi cedvel koyub ayağına bağ
 Hadis-i vasf-ı izarün işitmek ister kim
 Bahar lâle vü gülden sabaya virdi kulağ
 Gerek felek gibi sergeşte-i muhabbet ü mihr
 Ki dağ tek ola gök her yeri ki olmasa dağ
 Mukayyed-i suhan asudelik günü görmez
 Hamuş olanda diyerler ki diklendi çırağ
 Felekde ger ola mağrur baş sana götürür
 İtirdi özini Te'sir senden itdi sorag

6

Hüsnünden ol perî beni dün eyledi haber
 Didüm ki söyle hansısı ondan vece yarar
 Evvel dedi belüm didüm ondan ne bağıdır
 Ağzum didi didüm ki söz ondan dahi geçer
 Didi ki söyle sünbül-i zülfüm ne aybı var
 Didüm ki kim bilür mi perişanı mu'teber
 Sonra nigâh-ı nergis-i şehlâsıdan didi
 Didüm ki ol sitemger-i bed-mestden hazer
 Pes hayret üzre söyledi ha serv-i kametin
 Didüm ne sûd servde yokdur gül ü semer
 Yerden bukatla çıhdı ve acıhlı söyledi
 Te'sir vermedi sana insaf hak meğer

7

Meh gizledi üz çehre-i handânını görgeç
 Ceyran sevişüb nergis-i fettânını görgeç
 Şimşad ki mevzun elemiş mısra'-ı sabit
 Kaldı kuru ol serv-i hıramanını görgeç
 Ger filmesel âyine ola sedd-i sikender
 Gözi bulaşır çehre-i tabanını görgeç

İhan¹ gibi zinhare gelüb dil çıkarubdur
 Peykândan ok navek-i müjgânını görgeç
 Her çend vurubdur üznine² mâh-ı firuzan
 Bağrı kısılır mihr-i firuzanını görgeç
 Yakut firenk ah ile diklendi çırağı
 Bin hasret ile la'l-ı bedehşanını görgeç
 Sünbül ki çıkarub hat-ı menşur-ı gülistan
 Bâtıl sanıyor zülf-i perişanını görgeç
 Sandı ki gülistanda uçan hayl-i peridür
 Te'sir sevad-ı hat-ı reyhanını görgeç

8

Bitirdim hacetim gördüm götürdüm el duâlardan
 Güzel maksud imiş bîmüddeâlık müddeâlardan
 Sana muhtac olanlardan ne hacet istiyem hacet
 Geda hergiz tevakki' eylemez matlab gedaldan
 Eğer hak yadı ile aşinasan umma yarilik
 Tevekkül damenin elden çıkarın nahudalardan
 Cihanı görmeden yeğrek ki bir memnun eden görsen
 Nazar nurından el çek çekme minnet tutiyalardan
 Sana sanmazsın olsun muttefik güzgüde timsalın
 Eğer men gördüğüm görsen vefasız aşinalardan
 Bela mahublar damına düşmüş natevan saydem
 Beni kurtarma ya rab zevklen düşmüş belalardan
 İşim elden çıkubdur ta çıkubdur damenin elden
 Teessüf sûdı olmaz olma gafil binevalardan
 Nigârin kâkül ü zülf ü hatın müşk-i hata söyler
 İlahî dutma Te'sir'i bu baş vurmuş hatalardan

9

Gül goncası tek kanlı gözüm yâşa gelibdür
 Ya cevrün elünden üreğim bâşa gelibdür
 Ta itse eser gönlüne herdem çekerem ah
 Bin katla onun bâşı eğer dâşa gelibdür
 Acıhlı üzi bahışı eğri sözi âcı
 Gûyâ ki nigârim gine perhaşa gelibdür

¹ Yılan ² Yüzüne.

Bi derd-i muhabbet ne bilürsen ne cefalar
 Devran siteminden ben-i kallaşa gelibdür
 Te'sir reva görmez idün mihnet-i hicran
 Ger ömri bileydün yine yüz yaşa belibdür

10

Mana bâneva diyeller
 Sitem - âşinâ diyeller
 Gama muhtelâ diyeller
 Sanâ bivefâ diyeller.

★

Büte ger vefâ girandur
 Bu kadar sitem ziyandur
 Eleme ki çok yamandur
 Sanâ bivefâ diyeller

★

Dahi kalmadı kararım
 Çıkub elden ihtiyarım
 Kara itme ruzigârım
 Sanâ bivefâ diyeller.

★

Ne gül isterem ne sûsen
 Ne nişat-ı bağ ü gülşen
 Banâ şâdi oldu düşmen
 Sanâ bivefâ diyeller.

★

Beni aşkdan sovutma
 Gözi yaş iken kurutma
 Kulunam beni unutma
 Sanâ bivefâ diyeller.

★

Sana meh verüb sebâhat
 Gül-i kametin kiyâmet
 Sitem itme binihâyet
 Sanâ bivefâ diyeller.

★

Dahi işime girişme
 Üregimle çok erişme
 Kuşu serçeye kemişme
 Sanâ bivefâ diyeller.

Seni hak yarattı mehveş
 Yüzün ay la'lin âteş
 Bana verme çok keşâkeş
 Sanâ bivefâ diyeller.

Sitemin müdâm oldu
 Dirilik harâm oldu
 Üregim tamâmı oldu
 Sanâ bivefâ diyeller.

11

Yüz gizleme ey mah-ı felek şâhı seversen
 Rahm eyle eger bende-i dergâhı seversen
 Sahla beni ger âşık-i can-gâhı seversen
 Ser vaktime gel bir dahi Allâhı seversen

Tâ senden irâğam bozulubdur hur ü hâbım
 Bîrdür dil-i pürhûnum ile câm-ı şarâbım
 Hicranına Allah da bilür kalmadı tâbım
 Ser vaktime gel bir dahi Allâhı seversen

Ey kaşları dilkeş gözi câdû kadı râna
 Senden ne aceb ger eliyem rahm temenna
 Takat ne kadarlar getürür âşık-ı şeyda
 Ser vaktime gel bir dahi Allâhı seversen

Sâki seher oldu sana gül verdi piyâle
 Teh - bendliği dağ ile ger eyledi lâle
 Bir sağar ilen nola getürsen beni hâle
 Ser - vaktime gel bir dahi Allâhı seversen

Ey suh-ı cefa - pişe zelilem siteminden
 Divâne olub dağlara düşmiş eleminden
 Rahm eyle ki elden çıkaram derd ü gamından
 Ser - vaktime gel bir dahi Allahı seversen

Müşkin gibi mevcud degül bir kadı mevzun
 Gül goncası tek la'li tenin âriz-i gül-gün
 Ey leyli-i âlem çü edübsen beni Mecnun
 Ser - vaktime gel bir dahi Allahı seversen

Hey hey ne güzeldir kadün ey serv-i hıraman
 Zülfün şeb-i mahşer gibi yüzün meh-i tâban
 Gözler ışığı nükhet ilen Yusuf-ı Kenân
 Ser - vaktime gel bir dahi Allahı seversen

12

Ah ey mehveş gamından ta olım nalan olım
 Başuna çevrilmemiş aşkında sergerdan olım
 Muttasil kan ağlayım şem'-i şeb-i hicran olım
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım

Ta gidübsen mehveşim sabr ü kararım kalmadı
 Gülşenim reng-i hazan dutdı baharım kalmadı
 İntizarım hadden aşdı ihtiyarım kalmadı
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım

Ta kucağımdan irâğ düşdin ten-i bican benem
 Ayru handan lebleründen şebnem-i giryan benem
 Hemdemim ah ü figandur âteş-i suzan benem
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım.

Ey yüzün gül kâkülün sünbül kadün serv-i revan
 Hadden artuk düşmisen bütler ara namihriban
 Vaktdür rahm idesen hicran elinden elaman
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım.

Ta dudagın ikisinden mehveşim minnet-keşem
 El çeküb cam-ı şarab-ı nâbdan haclet - keşem
 Za'f elinden hame-i mu oldum ü mihnet - keşem
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım.

Yâd ol eyyamlar ol yahşı yahşı çağlar
 Dembedem öpmekler ü muhkem seni sıkmaqlar
 Birbire biz mihriban hasret çeken oymaqlar
 Olma halimden habersiz men sana kurban olım.

13

Bütüm sanemim şikesteperem
 Haber eyledüm ki bihaberem
 Vefa sıfatam cefa çekerem
 Seni severem seni severem.

Ne gül severem ne serv-i çemen
 Ne anber-i ter ne müşk-i Hoten
 Ne subh-i sefer ne şam-ı vatan
 Seni severem seni severem.

Cihane görüm sipihre bahım
 Seni çü görüm mehi burahım
 Felek pozulur çü eşkim ahım
 Seni severem seni severem.

Bahar-ı ruhun karin-i safa
 Keşide kadün nihâl-i resa
 Girişmelerün nevid-i vefa
 Seni severem seni severem.

Çıhar gaminen gönül nefesi
 Yeter boş ola kuşun kafesi
 Gerek ki sine gülün hevesi
 Seni severem seni severem.

Ayı görmeli diyeller
 Büti sevmeli diyeller
 Beli inceli diyeller
 Lebi goncalı diyeller
 Sana Genceli diyeller.

Sanemim bütün nigârım
 Kara gözlü gül-izârım
 Gözel üzlü nev baharım
 Dahi kalmadı kararım
 Sana Genceli diyeller.

Bu ne hüsn-i binişandur
 Bu ne la'l-i can-sitandur
 Bu ne öpmeli dehandur
 Öpüşün gıday-ı candur
 Sana Genceli diyeller.

Nigehin tamam efsun
 Bahışın vurar şebihun
 Sana mihr ü mah meftun
 Üzüm ay u çehre gülgün
 Sana Genceli diyeller.

Ne kadar kılım hayalin
 Nola ger görüm cemalin
 Ruhum üzre hatt ü halin
 Bana tuş gele hayalin
 Sana Genceli diyeller.

Kul olım o yahşı kaşa
 O dudağilen suvaşa
 Beni vurma dağa daşa
 Ki mehin kuyaşdan aşa
 Sana Genceli diyeller.

Çekesen eğer nikabı
Kuyuş olmaz aftâbı
Felek eyledi hesabı
Seni bütler intihabı
Sana Genceli diyeller.

Nola ger duran ayağa
Gidelim seninle bağa
Seni bir çekim kucağa
Koyahm dudağ dudağa
Sana Genceli diyeller.

Beni ancak itme rüsva
Geceler gel ey dil-ara
Dahi eyleme mehaba
Ele derdimi müdava
Sana Genceli diyeller.

Sanâ mahv olub melâhat
Sana can verür letafet
Sana yaraşur nezaket
Kad-i dilkeşün kıyamet
Sana Genceli diyeller.
